

הזכות לתעסוקה

בדצמבר 2000 התקבל תיקון לחוק שירות המדינה (מינויים) המבטיח ייצוג הולם לבני האוכלוסייה הערבית בשירות המדינה. מטרתו של חוק זה הוא לתקן מצב בו רק מעט מאוד ערבים מועסקים במשרדי הממשלה או בחברות ממשלתיות כמו חברת החשמל או בזק. בשנת 1997, למשל, היו במשרד התעשייה והמסחר 532 תקנים, אך באף אחת מהמשרות הללו לא הועסק ערבי; במשרד המשפטים, מבין 950 עובדים היו רק 2 ערבים; ובמשרד הבינוי והשיכון – מתוך 622 משרות רק 3 מועסקים ערבים. במשרדים הממשלתיים ובחברות הממשלתיות לא היתה נקוטה מדיניות של העדפה מתקנת. לעומת זאת, שירות בצבא שימש כנימוק לתת ליהודים עדיפות על פני ערבים. באותה שנה היו בישראל 17,000 ערבים בעלי תואר ראשון ותואר שני, ו-400 בעלי תואר שלישי, אך רובם המכריע הועסק בתחומים הנחותים מכישוריהם ומהשכלתם.

הכשרה מקצועית נפרדת לנשים

ב-1998 ארגן משרד העבודה והרווחה קורסים להכשרה מקצועית שהיו מותאמים במיוחד לצרכיהם של יהודים חרדים, בהם למדו גברים ונשים בנפרד.

עדאלה פנתה למשרד העבודה והרווחה, ודרשה כי המשרד יארגן קורסים בצורה דומה גם לאזרחים ולאזרחיות ערבים. המשרד ענה, כי בניגוד לחרדים, הערבים יכולים להצטרף לקורסים המיועדים לציבור כולו, וכי אין כל סיבה לערוך קורסים בשפה הערבית היות והשפה העברית חיונית לשם השתלבות בשוק העבודה.

בדצמבר אותה שנה התקיים בוועדת

זכויות חברתיות וכלכליות

שקבעה כי פעילות חברת החשמל כלולה בתחום הבטחוני.

בהתבסס על תשובה זו ביקשה עדאלה כי החלטת הממשלה הנוגעת בדבר תישלח אליה. עדאלה נענתה כי ההחלטה התקבלה ב־1975, וכי היא מסווגת כסודית. בעקבות זאת פנתה עדאלה למבקר המדינה וליועץ המשפטי לממשלה ודרשה לבדוק את ההחלטה משנת 1975, את מדיניות השב"כ ואת נוהלי חברת החשמל ביחס לקבלת עובדים.

היועץ המשפטי לממשלה השיב, כי בדק את המדיניות בעניין זה, והחליט יחד עם חברת החשמל לשנות את כל ההיבטים המפלים ערבים לרעה ולהסיר כל מכשול בפני קליטתם של ערבים כעובדי החברה.

הגם שעדאלה בירכה על כך, היא פנתה לחברת החשמל בבקשה להנהיג מדיניות של העדפה מתקנת. החברה השיבה, כי היא נמצאת בתהליך של צמצום כוח האדם. עדאלה שבה איפוא ודרשה, כי ברגע שתהיינה משרות פנויות יתקבלו ערבים לעבודה.

במהלך 1998 פנתה עדאלה פעמיים, ביולי ובנובמבר, למנכ"ל חברת החשמל, וביקשה לדעת האם החברה נקטה צעדים לשם העסקת עובדים ערבים, והאם היא מפרסמת את מודעות ה"דרושים" גם בעיתונים בשפה הערבית. בתשובת החברה נאמר, כי החברה עדיין מצמצמת את כוח האדם שלה.

עדאלה שוקלת להגיש בקרוב תביעה משפטית בנושא זה.

אפליית עובדים ערבים בנתב"ג "מטעמי ביטחון"

בתחילת אוקטובר 1999 הפסיקה רשות שדות התעופה את בנייתו של חלק מפרויקט נתב"ג 2000, לאחר שנודע לה כי

הכנסת למעמד האשה דיון בעתירה שהגישה שדולת הנשים לבית המשפט עקב סירובו של משרד העבודה והרווחה לאפשר לנשים חילוניות להשתתף בקורסי הכשרה מקצועית שיועדו לגברים חרדים. שדולת הנשים התנגדה לקיומם של קורסים הפתוחים בפני בני מין אחד. עדאלה, לעומת זאת, גרסה כי על הקורסים להתאים לצרכיהם הספציפיים של המיעוטים השונים, וכפי שהמדינה מכירה בצורך המיוחד של החרדים, עליה לפעול בצורה דומה בהכשרה מקצועית של נשים ערביות; שאם לא כן, תהיה בכך אפליה נגד נשים ערביות רבות, שעקב השקפות מסורתיות הרווחות בחברה שהן חיות בה, אינן יכולות להשתתף בכיתות מעורבות. זאת ועוד, כאשר מדובר בקבוצות אוכלוסייה מקופחות וחלשות מבחינה כלכלית, יש להפעיל העדפה מתקנת. דבר זה נכון במיוחד עבור קבוצת הנשים הערביות שהיא אחת הקבוצות המקופחות והחלשות ביותר בחברה הישראלית.

אפליית ערבים בחברת החשמל "מטעמי ביטחון"

בנובמבר 1997 צוטטו, במסגרת כתבה בעיתון, דבריו של יו"ר ועד עובדי חברת החשמל, כי הסיבה לכך שבחברה אין מעסיקים ערבים נעוצה בהנחיות השב"כ. בעקבות זאת פנתה עדאלה למנכ"ל חברת החשמל, ודרשה כי יועבר אליה מידע על מספר העובדים הערבים בחברה. עדאלה אף ביקשה לדעת אם קיימים תנאים כלשהם המונעים מערבים לעבוד בחברת החשמל.

בדצמבר אותה שנה השיבה החברה לעדאלה, וציינה כי מבין 13,000 עובדי החברה, 5 הם ערבים. הסיבה לכך, טענה חברת החשמל, היא החלטת הממשלה

חברת סולל בונה העסיקה שם פועלים ערבים. רשות שדות התעופה טענה, כי על פי החוזה שלה עם סולל בונה, לא יתקבל לעבודה עובד שלא עבר בדיקה לשם סיווג בטחוני. עדאלה פנתה לרשות שדות התעופה, לסולל בונה וליועץ המשפטי לממשלה, ודרשה לחדול מקבלת עובדים לפרויקט נתב"ג 2000 על פי כל סיווג בטחוני שהוא. עדאלה הזהירה, כי תנקוט צעדים משפטיים נגד רשות שדות התעופה אם תמשיך במדיניותה זו.

דובר רשות שדות התעופה הגיב, כי הדיווחים באשר לדרישת הסיווג הבטחוני היו מסולפים. עם זאת, במקביל, השיב היועץ המשפטי לרשות שדות התעופה, כי הטענות היו נכונות, וכי אכן העסקתם של הפועלים הערבים היתה הסיבה להפסקת העבודה בפרויקט.

אפליית עובדת בשל מעורבות אחיה באינתיפאדה

במאי 1999 שיגרה עדאלה מכתב למעבידה של אשה ערבייה שפיטר אותה "מטעמי ביטחון". האשה היא אזרחית ישראל, ומעולם לא נעצרה או נאסרה, אולם אחיה נעצר בתקופת האינתיפאדה.

עדאלה טענה, כי פיטורי האשה היו שרירותיים, לא צודקים ולא חוקיים, וביקשה לדעת מה היו הנימוקים לפיטוריה. מייד עם קבלת מכתב עדאלה פנה המעביד לאשה וביקש אותה לחזור לעבודה.

אפליה בחברת כוח אדם בחיפה

בשנת 1997 התברר לעדאלה, כי חברת כוח אדם בחיפה שחיפשה עובדים עבור חברות פרטיות וממשלתיות, כללה ברבות מהמודעות שפרסמה כי תנאי לקבלה

לעבודה הוא שירות בצבא. באחת המודעות, ביחס למשרה של מוקדן בבוק, נדרש דובר ערבית ששירת בצה"ל.

עדאלה כתבה לחברה, והעירה את תשומת לבו לכך שהיא מפרה את הוראות חוק שוויון ההזדמנויות בעבודה, תשמ"ח-1988. החוק אוסר להפלות אדם בעת קבלה לעבודה, בין השאר באמצעות הצבת תנאי שאין קשר בינו לבין העבודה שיידרש העובד לבצע. במקרה זה, היות שאין קשר בין שירות צבאי לבין סוג העבודה, דרשה עדאלה כי החברה תחדל לפרסם מודעות שבהן כלול תנאי זה. עדאלה ציינה במכתבה, כי אם החברה לא תיענה לדרישה זו, היא תגיש נגדה תביעה לבית הדין לעבודה.

החברה השיבה לעדאלה, כי במודעות שתפרסם בעתיד לא ייכלל עוד תנאי זה.

ביטול פיטורי עובד ב"אופיס דיפו"

באוגוסט 2000 פוטר מר ג'אד אבו יאסין על ידי מנהלת חדשה מעבודתו במחלקת האלקטרוניקה בסניף רעננה של "אופיס דיפו". הדו"חות על עבודתו של מר אבו יאסין הצביעו על הישגים טובים ללא תלונות מהלקוחות. בטרם פיטוריו, נשמעה המנהלת החדשה אומרת לאחד העובדים "מה זאת העבודה הערבית הזאת". באותו חודש פנתה עדאלה בשמו של מר אבו יאסין אל סניף רעננה ואל המשרד הראשי של "אופיס דיפו" והודיעה להם כי פיטוריו של מר אבו יאסין אינם חוקיים, ותבעה את הפיצויים המגיעים לו בעקבות פיטורין אלה. "אופיס דיפו" התנצלה על התבטאויותיה של המנהלת החדשה ופיטוריו של מר אבו יאסין בוטלו.

אספקת שירותים והקצאת תקציב

אזורי "עדיפות לאומית"

בג"ץ 2773/98 ועדת המעקב העליונה לענייני האוכלוסיה
הערבית ואח' נגד ראש ממשלת ישראל; העתירה הוגשה
במאי 1998; בקשה לצו ביניים הוגשה ביולי 1999

בספטמבר 1997, פורסמה תוכנית הממשלה לשינוי מפת אזורי "העדיפות הלאומית". במפה זו ניתנה ליישובים היהודיים עדיפות ברורה על פני היישובים הערבים: ברשימה לא היה כמעט אף יישוב ערבי. ולא זו בלבד: בתוכנית הוצע לבטל את המעמד המועדף שממנו נהנו עד אז 34 רשויות מקומיות, 14 מהן רשויות ערביות בגליל, שנמצאות בתחתית הסולם החברתי-כלכלי. ברשימת 17 היישובים שמעמדם שופר לא היה אף יישוב ערבי. לעומת זאת, נכללו ברשימה 10 התנהלויות. במאי 1998 עתרה עדאלה לבית המשפט העליון נגד החלטת הממשלה בעניין אזורי עדיפות לאומית, בשמה ובשם ועדת המעקב העליונה לענייני ערבים וועדת המעקב לענייני החינוך הערבי. בעתירה טענה עדאלה כי תוכנית אזורי עדיפות לאומית נועדה לסייע ליישובים חלשים להתפתח מבחינה כלכלית, וציינה כי למרות ש-11 מתוך 14 היישובים העניים ביותר בישראל הם יישובים ערבים, לא נכלל אף אחד מהם ברשימת היישובים באזורי עדיפות לאומית. זאת ועוד, על אף חוסר השוויון המשועע בין מערכת החינוך הערבית למערכת החינוך העברית, לא נכלל אף יישוב ערבי ברשימת הזכאים לעזרה בתחום תקציבי החינוך. עקב חשיבותה הגדולה של תוכנית אזורי עדיפות לאומית, טענה עדאלה, מן הראוי לעגן בחוק את הקריטריונים לגבי זכאות להטבות הגלומות בה. ככלל, טענה

אפליית אזרחיות זרות שנישאו לערבים אזרחי ישראל

במאי 2000 פנתה עדאלה לשר הבריאות ולשר הפנים בעניינן של רופאות שהן אזרחיות זרות – אשר למדו רפואה בחו"ל – ונישאו לערבים אזרחי ישראל. רופאות אלו לא הורשו לעסוק במקצוען, על אף שעמדו בבחינות משרד הבריאות, כל עוד אינן אזרחיות או תושבות קבע בישראל – תהליך שעלול להימשך לפחות 5 שנים. עדאלה טענה, כי כללים אלו, שקבע משרד הבריאות, מפלים לרעה רופאות אלו, שכן רופאים שהוכשרו בחו"ל ונישאו ליהודים זכו אוטומטית לאזרחות, או לתושבות קבע, מכוח חוק השבות, תש"י-1950, וחוק האזרחות, תשי"ב-1952, וכך יכלו לעבוד במקצועם מייד לאחר שעמדו בבחינה. לאחר שלא נענתה, פנתה עדאלה לפרקליטות המדינה. בעקבות כך הודיע מנכ"ל משרד הבריאות על שינוי המדיניות. מעתה, רופאים שהם אזרחים זרים, הנשואים לאזרחים ישראלים, יורשו לעבוד כמתמחים או כרופאים גם בתקופת ההמתנה לאישור מעמדם האזרחי. מגבלות דומות מוטלות גם על בעלי מקצועות אחרים, כגון מהנדסים ורוקחים, ועדאלה תפעל על פי תקדים זה לביטול האפליה נגדם.

אפליה בשיקום שכונות

בג"ץ 727/2000 ועד ראשי הרשויות המקומיות הערביות ואח' נגד שר הבינוי והשיכון ואח'; העתירה הוגשה בינואר 2000; צו על תנאי ניתן בפברואר 2000

בינואר 2000 עתרה עדאלה נגד שר הבינוי והשיכון וראש הממשלה, עקב אפליית הרשויות הערביות בכל האמור בפרויקט "שיקום שכונות", בשם ועד ראשי הרשויות המקומיות הערביות, שלושה ארגונים פלסטינים מישראל ואנשים פרטיים. בעתירה נטען, כי מאז הוחל בפרויקט זה, בשנת 1977, הופלו רשויות ערביות לרעה לכל אורך הדרך. בעוד שבמשך השנים נהנו מהפרויקט 56 רשויות יהודיות ו-99 שכונות יהודיות, הוא הופעל רק ב-4 כפרים ערביים וב-14 שכונות ערביות. מבין השכונות הנזקקות ביותר הפרויקט בוצע ב-13 שכונות יהודיות, ורק ב-5 מבין 48 השכונות הערביות הנזקקות ביותר. הנתונים הראו עוד, כי ההכנסה הממוצעת במשפחות הערביות נמוכה מזו של המשפחות היהודיות, וכי ברשויות הערביות קיים שיעור אבטלה גבוה יותר. תקציב שיקום השכונות לשנת 1999 עמד על 222 מיליון ש"ח, וממנו הוקצו לערבים 20 מיליון, שהם 9% בלבד. בשנת 2000 לא הוגדל הסכום.

העותרים דרשו, כי בית המשפט יורה לקבוע קריטריונים חברתיים-כלכליים שוויוניים שעל פיהם ייקבע מי זכאי להשתתף בפרויקט, וכי היישובים הערבים הנזקקים ביותר, אלה הנמצאים בשני האשכולות הנמוכים בדירוג של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה והביטוח הלאומי – תל-שבע, כפר מנדא, כאבול, כפר כנא, בויעינה-נוג'יידא, טובה-זנגרייה, ביר אלמכסור, טמרה, נחף, שעב, מע'אר, אעבלין, סח'ינן, משהד, דיר חנא ועילוט – יכללו בפרויקט, כפי שכלולות בו השכונות

העתירה, התוכנית הנוכחית נגועה באפליה ויש לשנותה.

בדיון שהתקיים בעתירה ביוני 1998 טען נציג היועץ המשפטי לממשלה, כי החלטת הממשלה היתה מבוססת על חלוקה גיאוגרפית ולא על מצב חברתי-כלכלי, וכי הממשלה לא התכוונה להפלות את הערבים.

על כך השיבה עדאלה, כי הענקת תקציבי החינוך היתה על פי הצרכים ולא על יסוד גיאוגרפי, וכי אין שום הסבר גיאוגרפי מדוע נצרת עילית, למשל, נכללה ברשימה, אך לא נכללו בה 11 יישובים ערביים סמוכים, כולם נזקקים.

לאחר מכן התקיימו עוד שלושה דיונים, ובהם קבע בית המשפט כי המדינה לא המציאה נתונים קונקרטיים מספקים ביחס לקריטריונים שעמדו ביסוד ההחלטה. עדאלה טענה כי מהדברים שנשמעו בבית המשפט עולה שאלה משפטית, חוקתית-מינהלית חשובה: האם בסמכותה של הממשלה להעניק הטבות כלכליות לאנשים או לגופים מסוימים בלי שתהיה לה הסמכה על פי חוק, שבו גם יקבעו הקריטריונים להטבות אלה.

בדצמבר 1998 קבע בג"ץ, כי עקב חשיבות השאלה המשפטית הכרוכה בעניין תידון העתירה בפני הרכב מורחב של 7 שופטים. ביולי 1999, בעקבות החלטת שר החינוך להתחיל ביישום תיקון לחוק חינוך חובה, המחיל חינוך חובה חינוך גם על ילדים בני 3 ו-4, ביישובים השוכנים באזורי עדיפות לאומית, הגישה עדאלה לבית המשפט העליון בקשה למתן צו ביניים, שימנע ממשרד החינוך את יישום החוק אך ורק באזורי עדיפות לאומית, כל עוד לא פסק בית המשפט בעתירת עדאלה בעניין זה (ראו עמ' 40).

שירותי דואר בעיירות הערביות בנגב

באוגוסט 2000 פנתה עדאלה אל מנכ"ל רשות הדואר בדרישה כי שירותי דואר מלאים יכוננו בשבע העיירות הערביות בנגב. תשובת רשות הדואר היתה כי ברוב המקומות הנושא מקודם, וכי הוצאו מכרזים למציאת קרקע מתאימה. נותר עניינם של לקיה ושל שגב שלום (שקייב) שם משרדי רשות הדואר אמורים להיפתח באפריל או מאי 2001. עדאלה רשמה בפניה התחייבות זו של רשות הדואר.

אפליית ערבים בהקצאת כספי "קמחא דפסחא"

בג"ץ 2422/98 עדאלה ואח' נגד שר העבודה והרווחה ואח';
העתירה הוגשה באפריל 1998; פסק הדין ניתן במאי 1998

באפריל 1998, עתרה עדאלה נגד שר העבודה והרווחה ושר האוצר, בנימוק שהקצאת תקציבי התמיכה "קמחא דפסחא" מפלה את הערבים לרעה. תמיכה זו נועדה לסייע לנזקקים יהודים לחגוג את חג הפסח. העתירת ביקשה לחלק מכספי תמיכה זו גם לערבים נזקקים.

בית המשפט נתן את החלטתו במאי 1998, והורה כי 20% מכספי התמיכה יוקצו לנזקקים מוסלמים, דרוזים ונוצרים, וכי משרד העבודה והרווחה יקבע קריטריונים לחלוקת הכספים בין כל האזרחים הנזקקים בלא אפליה. כן הורה בית המשפט כי המשרד יפרסם את המודעות בדבר כספי "קמחא דפסחא" גם בעיתונות הערבית. פסק הדין ניתן בהסכמת הצדדים.

כספי "קמחא דפסחא" מחולקים באמצעות עמותות. למרות פסיקת בית המשפט, רק עמותות ערביות ספורות קיבלו תקציב, והתמיכות מחולקות עדיין בצורה לא-שוויונית.

היהודיות הנזקקות ביותר. בית המשפט הוציא צו על-תנאי בעתירה עם הגשתה, והדיון בה טרם הסתיים.

עתירה זו הוגשה בעקבות עתירה אחרת של עדאלה, שביקשה להחיל את תוכניות אגף שח"ר של משרד החינוך באופן שוויוני גם במערכת החינוך הערבית (בג"ץ 2814/97 ראו עמ' 39), שם סירב בג"ץ לדון בתוכניות שח"ר הכלולות במסגרת פרויקט "שיקום שכונות".

קיצוץ ב"מענקי האיזון" של הרשויות המקומיות הערביות

בג"ץ 6099/2000 ועד ראשי הרשויות המקומיות הערביות
נגד משרד הפנים ואח'; העתירה הוגשה באוגוסט 2000;
נמשכה בנובמבר 2000

"מענקי האיזון" ניתנים לכלל הרשויות על-פי המלצות ועדת סווארי, ומטרתם לצמצם את הפערים בהכנסות שבין הרשויות השונות. בתקציב המדינה לשנת 2000 נעשו קיצוצים ב"מענקי האיזון" של הרשויות המקומיות הערביות. כך, במקום לצמצם את הפערים שנוצרו על ידי האפליה בעבר, הם רק מרחיבים את הפערים בין הרשויות הערביות והיהודיות. עדאלה עתרה נגד משרד הפנים, שר האוצר וראש הממשלה בטענה שהקיצוצים במענקים נעשו בדרך שהפלתה לרעה את הרשויות המקומיות הערביות לעומת הרשויות המקומיות היהודיות. העתירה הוגשה בשם ועד ראשי הרשויות המקומיות הערביות. בנובמבר 2000, נמשכה העתירה לבקשת בית המשפט, לאחר שהמשיבים הודיעו כי הם עומדים לשנות את הקריטריונים בשנת התקציב הקרובה (2001). עדאלה שמרה על זכותה לעתור שנית במידה ולא ייעשה כן.